

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

УДК: 82.09: 82Акр(410)

DOI: <https://doi.org/10.32840/2225-479X.2019.31-32.6>

Торкут Наталія, Соболев Оксана
(м. Запоріжжя)

Специфіка і функції паратексту у творі П. Акройда «Шекспір. Біографія»

В центрі уваги літературознавчої розвідки – один із репрезентативних зразків сучасної біографічної шекспіріани: книга П. Акройда «Шекспір. Біографія» (2005), в якій оригінальним чином поєднуються фікціональне і фактографічне начала. В художньому просторі цього твору фактографічна стихія формується значною мірою за рахунок паратекстуальності. Спираючись на здобутки теоретиків літератури (Ж. Женетта, І. Рейтер, Дж. МакГана та ін.), автори статті пропонують власне визначення паратекстуальності та виокремлюють авторську й едиційну паратекстуальність. Відповідно до положення у тексті елементи паратексту можуть поділятися на передтекстові (ім'я автора, назва твору, передмова, присвята, авторське звернення), власне текстові (заголовки, підзаголовки, заголовні комплекси, проміжні заголовки, епіграфи, ілюстрації) та позатекстові (післямова, коментарі, примітки, бібліографія, хронологічна таблиця, розміщені в кінці книги або на її обкладинці інтерв'ю з автором та/чи відгуки рецензентів, шрифтове, графічне й візуально-тактильне оформлення книги). Окрім того, у статті представлено класифікацію функцій паратекстуальності, які поділено на три групи: функції гносеологічної спрямованості (формотворча/номінативна, фактографічна, тематизуюча, підтекстова), функції комунікативної спрямованості (діалогічна, інформативна, функція ключового слова-пароля), та функції прагматичної спрямо-

ваності (естетична, емоційна, актуалізуюча). Значна увага приділяється кореляції використання елементів паратексту з жанровою природою твору.

Аналіз паратекстуальності у творі П. Акройда показав, що автор залучає різні типи паратекстуальних елементів (як основних, так і детермінованих жанровою приналежністю твору). Функціонально вони спрямовані на формування у читача холістичного бачення літературного артефакту, на поглиблення його знань про життя В. Шекспіра і соціокультурний контекст доби, а також на пояснення взаємозв'язків між біографією Великого Барда та його творчістю.

Ключові слова: Вільям Шекспір, Пітер Акройд, літературна біографія, фактографічне начало, паратекстуальність, елементи і функції паратексту.

Читач і автор – дві фігури, між якими, під час прочитання твору, відбувається діалог. Читач у процесі рецепції художнього тексту має можливість долучатися до смислотворення, і характер такого долучення значною мірою залежить від глибини його власної культурної пам'яті. При цьому автор може скеровувати думку свого читача в бажаному напрямку, супроводжуючи основний текст підказками у вигляді паратекстуальних елементів (назви, підзаголовки, післямови, епіграфи, примітки, коментарі тощо).

В аспекті паратекстуального аналізу значний інтерес викликає книга Пітера Акройда «Шекспір. Біографія», оскільки в ній спостерігається високий ступінь насиченості паратекстуальними елементами, а також віртуозність їх використання. Для жанру літературної біографії, модальність якого значною мірою детермінована авторським прагненням бути переконливим і апелювати до фактографічної стихії, паратекстуальність постає не лише формою акцентування значимих конститuentів смислової палітри, але і чинником, що виконує важливу жанроутворювальну функцію.

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

Теорія паратекстуальності, що останнім часом набуває широкої популярності, сформувалася на основі фундаментальних праць Ж. Женетта¹, І. Рейтер², Дж. МакГана³, О. Михильова⁴ та ін. Її здобутки відкривають нові перспективи осягнення глибинних зв'язків між різними структурними компонентами книги як літературного артефакту – мистецького продукту, що є матеріальним втіленням творчого задуму автора, до якого інколи долучаються інші особи – ілюстратори, видавці, рецензенти, чії відгуки про твір наводяться на обкладинках, та ін.

Мета цієї літературознавчої розвідки полягає у виявленні специфіки і функцій паратекстуальних елементів у творі Пітера Акройда «Шекспір. Біографія», а також у визначенні тих авторських стратегій, за допомогою яких здійснюється вплив паратекстуальності на читача.

Поняття «паратекстуальність» з'являється у термінологічному апараті літературознавчих студій наприкінці ХХ століття. Сутність терміну до сих пір викликає жваві дискусії у науковому середовищі й на сьогодні ще не є остаточно визначеною.

Перша спроба розмежувати і класифікувати типи міжтекстових взаємодій була здійснена французьким літературознавцем Ж. Женеттом, який у своїй праці «Палімпсести: Література другого ступеня» (1982) запропонував наступну класифікацію:

інтертекстуальність – співприсутність в одному тексті двох або більше текстів (цитата, алюзія, плагіат);

---

¹ Genette G. Paratext. Thresholds of interpretation. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 427 p.

² Reuter Y. Introduction a l'analyse du texte. 2 ed. – Paris : Dunod, 1996. – 179 p.

³ McGann J. The Textual Introduction. – Princeton : Princeton University Press, 1991. – 226 p.

⁴ Михилев А. Д. Интертекстуальность и паратекстуальность как способ смыслового расширения и эстетизации детективных романов Сан-Антонио (Фредерика Дара) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2016. – № 24. – Т. 1. – С. 113–116.

метатекстуальність – коментуючі і часто критичні посилання на свій претекст (автореферентність);

гіпертекстуальність – пародіювання одним текстом іншого;

архітекстуальність – жанровий зв'язок текстів;

паратекстуальність – відношення тексту до його найближчого навколотекстового оточення: тобто, до назви, підзаголовків, післямови, епіграфа та приміток.⁵

Для позначення позатекстових елементів, які слугують своєрідними авторськими підказками до розуміння твору та впливають на його сприйняття читачем, Ж. Женетт вводить до літературознавчого обігу спеціальний термін – «паратекст».⁶ Під паратекстом дослідник має на увазі «те, що дозволяє тексту перетворитися на книгу і в якості такої бути запропонованим читачеві чи, в більш загальному сенсі, широкому колу осіб. Це не обмеження або закритий кордон, це поріг чи «вестибюль» (слово, яке Борхес застосував по відношенню до передмови), що пропонує кожному увійти або піти геть».⁷

Н. Фатєєва⁸ і М. Гловінський⁹ також співвідносять паратекст з наміром автора розширити когнітивний діапазон свого твору за рахунок цитат, алюзій, назв та епіграфів, що виконують функцію презентації або вписування власного тексту в інший, так би мовити «чужий» текст та/або ширший контекст.

---

⁵ Будний В. В., Льницький М. М. Порівняльне літературознавство. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 244–245.

⁶ Погорелова О. В. Специфіка паратекстуальності лірики О. Ірванця // Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, – 2014. – Вип. 2 (78). – Ч. 1. – С. 91.

⁷ Genette G. *Seuils*. – Paris : Edition du Seuil, 1987. – P. 7–8.

⁸ Фатєєва Н. Інтертекст в мире текстів: Контрапункт інтертекстуальності. – М. : КомКнига, 2007. – С. 121.

⁹ Гловінський М. Інтертекстуальність // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 302.

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

На думку О. Погорєлової, паратекст – це особлива зона між текстовою і позатекстовою реальностями, що призначена для впливу на читача. Паратекст має діалогічний характер, адже в ньому відбувається своєрідний діалог між власне твором і читачем, а також між культурною пам'яттю читача та задумом автора.¹⁰

Літературознавиця Т. Шмельова зазначає, що в паратексті сконцентровано комплекс авторських рецензій і оцінок, а також і самооцінок¹¹. Французький дослідник І. Рейтер у роботі «Вступ до аналізу тексту» (1996) розглядає паратекстуальність як відношення тексту певного твору до його позатекстової частини, так би мовити *hors-texte*.¹²

З огляду на мету цієї наукової розвідки, бачиться доцільним запропонувати робоче визначення згаданого терміну, що враховувало б кореляцію змісту і форми – тих базових конститuentів, які забезпечують цілісність читацького сприйняття. Під таким кутом зору, **паратекстуальність** постає як складна система міжтекстових зв'язків основного авторського наративу з тими елементами (компонентами) твору, які безпосередньо задіяні у формуванні його композиційно-структурного оформлення та графічно-візуальної репрезентації, сприяють продукуванню смислів і забезпечують смислову єдність та завершеність літературного артефакту. Сукупність таких елементів, що уможливають реалізацію паратекстуальності, називаємо **паратекстом**.

Певні відмінності у тлумаченні самого явища паратекстуальності призводять до того, що переліки елементів паратексту, запропоновані різними науковцями, дещо

---

¹⁰ Погорєлова О. В. Цит. вид. – С. 92.

¹¹ Шмелева Т. В. Текст и паратекст в современной массовой коммуникации // Русский язык : исторические судьбы и современность. – М. : МГУ, 2010. – С. 579.

¹² Reuter Y. Op. cit. – P. 138.

відрізняються. І. Рейтер, наприклад, відносить до паратекстуальних елементів заголовки, підзаголовки, проміжні заголовки, передмови, авторські звернення, примітки, епіграфи, ілюстрації, суперобкладинку, обкладинку.¹³ О. Михильов до названих вище елементів додає ще паратекстуальне псевдоциткування, коли автор або видавці твору приписують певній відомій особі (як правило класику, що жив кілька століть тому) схвальний відгук про нього.¹⁴

Дж. МакГан вважає, що до паратексту мають бути віднесені також гарнітура друкованого шрифту, палітурка, ціна книги, формат сторінки та усе те, що, в кращому разі, розглядається як другорядне по відношенню до тексту як такого. Ці елементи, на думку дослідника, є невід'ємними компонентами паратекстуальності.¹⁵ Погоджуючись у цілому з думкою Дж. МакГана, зазначимо, що у запропонованому ним переліку елементів паратексту доцільно розмежовувати власне авторські та едиційні, до творення яких автор може бути як залученим (пригадаймо хоча б активну співпрацю деяких літераторів з ілюстраторами їхніх творів¹⁶), так і не залученим (коли, приміром, йдеться про видання класичних або перекладних творів, до публікації яких автор не причетний).

Ж. Женетт поділяє всі паратекстуальні елементи на дві великі категорії: перітекст і епітекст. Перітекстом він називає такі елементи, як назва і підзаголовки твору,

---

¹³ Ibid. – P. 138.

¹⁴ Михильов А. Д. Цит. вид. – С. 115.

¹⁵ McGann J. Op. cit. – С. 13.

¹⁶ В цьому плані вельми показовою є ситуація з романами Роальда Дала, постійним ілюстратором яких протягом багатьох років був друг письменника, художник Квентін Блейк. Творчий альянс Р. Дала і К. Блейка, які обговорювали кожний ескіз, обирали з-поміж декількох версій, запропонованих ілюстратором, найбільш релевантну задумку автора тексту, можна вважати прикладом колективного авторства паратексту.

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

заголовки розділів, передмова, примітки тощо – тобто те, що в певному сенсі можна знайти «всередині» тексту. Натомість епітекст більше співвідноситься із «зовнішнім» по відношенню до тексту. Це, наприклад, інтерв'ю з автором, рекламні оголошення, рецензії критиків тощо.¹⁷

На основі аналізу існуючих концепцій усі елементи паратексту, з огляду на їхнє розташування відносно основного тексту, можна поділити на три групи: передтекстові, власне текстові та позатекстові. До *передтекстових елементів* належать ім'я автора, назва твору, передмова, присвята та авторське звернення. Група *власне текстових* елементів включає заголовки (назви частин), підзаголовки (назви розділів), заголовні комплекси, проміжні заголовки, епіграфи та ілюстрації. До *позатекстових* елементів відносимо післямову, коментарі, примітки, бібліографію, хронологічну таблицю, інтерв'ю та бесіди з автором, що розміщені в кінці книги або на її обкладинці, оформлення книги тощо.

Вчені, які досліджують паратекст, зазвичай не приділяють великої уваги жанровим особливостям твору, втім, варто зазначити, що жанрові конвенції є важливим фактором, що впливає на авторський вибір елементів паратексту. Більшість паратекстуальних елементів є спільними для різножанрових творів, однак існують випадки, коли наявність тих чи інших елементів паратексту детермінується жанровими особливостями тексту. Так, приміром, «Бібліографія» є специфічним елементом паратексту, що присутній лише у нехудожній літературі (нон-фікшн) або у творах, де спостерігається зрощення фікційного і нефікційного начал.

У кожного елемента паратексту є свої власні функції, які допомагають йому впливати на читача. Основні функції паратексту можна поділити на три категорії. До

---

¹⁷ Genette G. Paratext. – P. 251.

першої відносимо **функції гносеологічної спрямованості**: формотворчу або номінативну (реалізація формальних ознак тексту), змістотворчу (розширення сенсу тексту), фактографічну (насичення твору фактичним матеріалом з надійних джерел), тематизуючу (членування тексту відповідно до тематичного наповнення), підтекстову (утворення додаткового смислового шару) та прогностичну (прогнозування подій, що розгортаються у творі). Друга категорія представлена **функціями комунікативної спрямованості**, що включають діалогічну (формування діалогу між автором і читачем), інформативну (передача інформації) та функцію ключового слова-пароля (спрощення комунікації за допомогою маркованих слів). І зрештою, третя категорія – це **функції прагматичної спрямованості**, серед яких виокремлюємо естетичну (формування художнього образу), емоційну (емоційна реакція читача і оцінка подій) та актуалізуючу (звернення до культурної пам'яті читача).

Паратекстуальний аналіз твору П. Акройда «Шекспір. Біографія» дозволив виділити наступні передтекстові елементи паратексту: ім'я автора, назва твору, зміст, подяка та передмова.

Ім'я автора на асоціативному рівні відсилає реципієнта до корпусу творів цього письменника та до його жанрових переваг. Навіть побіжний огляд творчої спадщини П. Акройда дає підстави говорити про те, що він надає перевагу написанню біографій, отже й аналізований твір, з великою вірогідністю, продовжує цю традицію. Як бачимо, ім'я автора в даному випадку повідомляє читачеві про приналежність тексту до англійського літературного кола та формує певні очікування стосовно жанрової і тематичної специфіки твору.

Як уже зазначалося, жанрова природа суттєво впливає на характер паратекстуальності твору та детермінує деякі його специфічні елементи. Оскільки жанр Акройдового

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

твору визначається як літературна біографія, доцільно говорити про зрощення в ньому фікціонального і фактографічного начал. У цьому контексті слід зауважити, що поряд із притаманними усім художнім творам елементами паратексту книга П. Акройда містить «Бібліографію», яка відіграє тут важливу роль. Окрім того, в ній ми бачимо й такі специфічні елементи, як цитати та «Хронологічна таблиця творів». Остання знайомить читача з гіпотетичною послідовністю текстів у творчому доробку Великого Барда.

Назва Акройдового твору – «Шекспір. Біографія» – містить жанровий маркер. Із неї ми можемо зрозуміти, що йтиметься про життя видатного англійського драматурга. Разом із тим, вона реалізує референтну функцію, оскільки слово «Шекспір» є алюзивним і викликає численні асоціації. У цілому ж така назва виконує наступні функції: змістотворчу (формування базового поняття про сенс твору), актуалізуючу (пробудження алюзійного фонду реципієнта), естетичну (формування домінантного художнього образу), типологічну (визначення жанру твору) та прогностичну (передбачення подій, що описуються у творі).

Важливу роль у книзі П. Акройда відіграє «Зміст», в якому через назви частин і розділів здійснюється резюмування змістовно-фактуальної інформації. Поділ на частини дає можливість зрозуміти, що біографія висвітлює окремі періоди життя В. Шекспіра, які репрезентуються у хронологічному порядку. Переважна більшість заголовків має ономастичну природу та містить назви театрів і труп, де працював геніальний драматург.

Специфічним паратекстовим елементом цього твору є «Подяка». У ній автор висловлює вдячність усім редакторам (С. Веллсу і Г. Тейлору) та помічникам (Т. Райту і М. О'Брайану) за їхню допомогу в дослідницькій роботі, а також за консультації. Крім того, він

дякує К. Данкан-Джоунз і Дж. Овертон за поради й поправки, а також своєму редакторові П. Хоар за копітку роботу над рукописом. П. Акройд наголошує, що його праця не може бути ідеальною та зазначає: «Усі недоліки, які залишилися, звісно, на моїй совісті».¹⁸ Як бачимо, головною функцією «Подяки» є інформативна, оскільки в ній повідомляється про людей, які допомагали автору під час написання твору.

У «Передмові» письменник наголошує, що деякі питання термінології заслуговують на увагу і їх варто розглянути детальніше. Основна функція цього елемента паратексту полягає в тому, щоб налаштувати потенційного реципієнта на бажаний вектор сприйняття твору, а також представити читачеві манеру і стиль автора, його мету та критерії вибору матеріалу (П. Акройд стверджує, що досі ще не було написано книг із серйозними оцінками п'єс великого драматурга, ніби натякаючи на те, що саме він і спробує це зробити).

До власне текстових елементів паратексту в аналізованій літературній біографії можна віднести заголовки (назви частин), підзаголовки (назви розділів) та ілюстрації. Заголовки впливають на реципієнта, формуючи певні читацькі очікування, при цьому інколи враження, створене назвою частини чи розділу «до» знайомства з самим текстом, може суттєво змінюватися «після» його прочитання.

Назви розділів – це рядки із відомих шекспірівських п'єс та сонетів. Так, приміром, у назві першого розділу «В той день зірка танцювала в небі, і під нею мене народила мати» використані рядки діалогу Дона Педро і Беатріче із комедії В. Шекспіра «Багато галасу з нічого» (II. 1):

Дон Педро.

---

¹⁸ *Ackroyd P. Shakespeare: The Biography. – Anchor Book Press, 2006. – P. 10.*

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

О, навпаки, мені зовсім не подобається ваше мовчання, а веселість вам дуже до лиця! Безперечно, ви народились у веселу годину!

Беатріче.

Ні, ви помиляєтесь, ваша високість: моя мати страшенно кричала. Але саме в той час на небі танцювала зірка, і під нею я народилась на світ.¹⁹

Цей пасаж налаштовує читача на очікування, що в першому розділі йтиметься про народження В. Шекспіра. А образ танцюючої зірки символізує його щасливу вдачу, адже доля виявилася досить прихильною до нього.

Іншим цікавим прикладом є назва третього розділу біографії – «Мистецтво ти любиш? Ось картина». Тут П. Акройд змальовує пейзажі тих місць, що оточували драматурга у дитинстві: усе навколо було всипане конюшиною, первоцвітом і жовтими квітами гірчиці. Церква Святої Трійці гармонійно вписувалася у навколишні пейзажі, поряд із дерев'яною дзвіницею росли в'язи, а до північного входу вела липова алея. «Тоді там дзвонили дзвони. Маленький дзвін закликав хлопчика вранці до школи; у великий били на світанку і ввечері; і був там «скорботний дзвін» сонета, який супроводжував смерть і похорони» – пише П. Акройд.²⁰

Словосполучення «скорботний дзвін» письменник запозичує із 71-го шекспірівського сонета, що дозволяє йому доповнити загальну картину, представлену в цьому розділі. Крім того, епітет «скорботний» та посилання на сонет активізують знання читача, нагадують йому про те, які емоції такий дзвін викликає у людини, коли вона згадує або чує його:

*No longer mourn for me when I am dead
Then you shall hear the surly sullen bell*

¹⁹ Шекспір В. Багато галасу з нічого / перекл. І. Стеиєнко // Шекспір В. Твори в шести томах. – Київ : Дніпро, 1986. – Том 4. – С. 27.

²⁰ Ackroyd P. Op. cit. – P. 25.

*Give warning to the world that I am fled
From this vile world.*²¹

Отже, як бачимо, відсилка до сонету допомагає автору літературної біографії створити у свідомості читача більш рельєфну картину за рахунок впливу на його емоції. Він нагадує про психологічний стан і почуття людини, що втратила свого коханого та чує «скорботний дзвін». До речі, у ті часи такий дзвін дуже часто лунав, коли лютувала чума або інші смертельні хвороби.

Важливим елементом власне текстового паратексту є ілюстрації. У творі П. Акройда зустрічаються два види ілюстрацій: до заголовків частин тексту та до його змісту.

Так, першу частину, що називається «Стратфорд-на-Ейвоні», ілюструє зображення міста, в якому розгортаються описувані події. Ця ілюстрація виконує асоціативну і прогностичну функції, активізуючи базові знання читача про В. Шекспіра та місце його народження.

Текст другого розділу «В ній – суть моя» містить зображення юнака, який щось пише на папері, обіпершись на дерево. Позаду нього багато дерев, тож можна припустити, що він у лісі, а точніше, в Арденському лісі, про який йде мова у цьому розділі. Майбутня дружина В. Шекспіра, Енн Гетвей, мешкала біля лісу, тож поет міг добре знати цю місцевість. Письменник повідомляє, що у цьому лісі жив лісовий народ, який «був хтивим і безпутним», він «так само не мав поняття про Бога та цивілізоване життя, як і дрімучі дикуни».²²

До речі, у п'єсі В. Шекспіра «Як вам це сподобається» дія також відбувається в Арденському лісі. Увійшовши до нього, блазень Брусок вигукує, «Атож, оце я і в

²¹ *Shakespeare W. Sonnet 71 // Open Source Shakespeare. URL: http://www.opensourceshakespeare.org/views/sonnets/sonnet_view.php?Sonnet=71.*

²² *Ackroyd P. Op. cit. – P. 19.*

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

Арденським лісі і, як був дурний, так дурний і залишився, коли не дурніший від того: вдома велося мені краще» («Як вам це сподобається», II, 4)²³. Отже, згаданий малюнок у книзі П. Акройда не лише ілюструє певний факт біографії Великого Барда, а й допомагає читачеві виявити зв'язки між біографією і творчістю митця.

Позатекстовими елементами паратексту у книзі П. Акройда правомірно вважати коментарі, бібліографію та гіпотетичну хронологію творів В. Шекспіра. При цьому коментарі доцільно поділити на три групи: лексико-граматичні, прагматичні та когнітивні.

Лексико-граматичні коментарі допомагають читачеві краще зрозуміти семантику певних слів і словосполучень, які в наші дні не використовуються або вживаються дуже рідко (архаїзми, історизми, іноді діалектизми). До цієї групи належать, зокрема, коментарі, що пояснюють етимологію деяких виразів або значення іноземних слів: наприклад, *Holy well* – святий колодязь²⁴; Ротер-стріт – назва походить від слова “*rother*” – худоба на продаж²⁵; *adsum* – тут (лат.).²⁶

Прагматичні коментарі містять інформацію, яка допомагає читачеві раціонально пізнавати світ та глибше сприймати текст. Такі коментарі зазвичай спрямовані на пояснення термінів, понять чи реалій: наприклад: «*Sadler's well* – колодязь, що належав Т. Садлеру [Thomas Sadler]»²⁷; «*Court of Equity* – суд в англійській законодавчій системі, який вирішує справи, ґрунтуючись

---

²³ Шекспір В. Як вам це сподобається / перекл.. О. Мокровольський // Шекспір В. Твори в шести томах. – Київ : Дніпро, 1986. – Том 4. – С. 112.

²⁴ *Ackroyd P.* Op. cit. – P. 194.

²⁵ *Ibid.* – P. 27.

²⁶ *Ibid.* – P. 16.

²⁷ *Ibid.* – P. 194.

на праві справедливості»²⁸; «Вест-Енд – район торгівлі й розваг у центрі Лондона».²⁹

Іноді прагматичні коментарі безпосередньо включаються у текст заради опису певних речей, ритуалів або звичаїв тогочасся. Таким коментарем, зокрема, є наступний опис: «Після хрещення немовляті пов'язували голову білою лляною хусткою, яку знімали, коли мати «очиститься» – через шість тижнів після пологів мати повинна була пройти обряд очищення, перш ніж їй дозволялося увійти до церкви (традиція, походить від старозавітних часів»³⁰. До прагматичних коментарів можна віднести і характеристику тогочасних політичних реалій: приміром, «закону про шапки», який зобов'язував англійців по неділях і на свята носити вовняні шапки та був виданий в інтересах торговців шерстю³¹.

Третя група коментарів – когнітивні, вони встановлюють зв'язок між історичними реаліями і творами В. Шекспіра, надаючи читачеві можливість глибше осягнути зміст написаного ренесансним автором. Такі коментарі зазвичай включаються письменником у текст твору і стосуються значно ширшого кола питань, аніж пояснення змісту реалій.

Так, приміром, П. Акройд яскраво змальовує ландшафт і рослинний світ навколо містечка, в якому народився Великий Бард. Він описує Арденський ліс, чагарники і пасовища, які, на його думку, вплинули на формування світогляду юнака. Говорячи про рослинність, автор зауважує, що «словниковий запас Шекспіра, пов'язаний із рослинністю цих місць, є ширшим, аніж у будь-якого іншого письменника: він розрізняє болиголов

---

²⁸ Ibid. – P. 131.

²⁹ Ibid. – P. 191.

³⁰ Ibid. – P. 16.

³¹ Ibid. – P. 49.

і горицвіт, кукіль і рутки».³² «Але якщо дивитися ширше, – пише далі П Акройд, – то який зв'язок ландшафту з Шекспіром і Шекспіра з ландшафтом? <...> щодо Шекспіра одразу напрошується один висновок. З його творчості виразно випливає, що він не міг ані народитися, ані вирости в Лондоні»,³³ Тут, як бачимо, письменник підводить читача до так званого «шекспірівського питання» та дає свою відповідь на закиди антистредфордівців.

Текст аналізованої літературної біографії, як уже згадувалося, включає окрему частину, яка має назву «Бібліографія». Вона є елементом паратексту, що містить перелік джерел, із яких була запозичена інформація. «Бібліографія» включає назви творів і наукових праць, що стосуються біографії В. Шекспіра, розвідок про театри єлизаветинської доби, про тогочасну драматургію, про літературу й культуру ранньосучасної Англії. Основна функція будь-якої бібліографії зазвичай полягає у впорядкуванні джерел інформації, але у книзі П. Акройда цей елемент паратексту покликаний насамперед легітимізувати фактографічний контент.

Ще одним позатекстовим елементом паратексту в книзі П. Акройда є вище згадувана хронологія творів В. Шекспіра, яка дає можливість читачеві систематизувати свої знання та поглибити уявлення про творчий доробок драматурга. Хронологія творів допомагає також пов'язати події його життя з темами і мотивами, які домінують у певному творі. Основними функціями цієї хронології, на нашу думку, можна вважати інформаційну та систематизуючу.

У творі П. Акройда позатекстові елементи паратексту є надзвичайно важливими, оскільки вони націлені на формування у читача холістичного бачення тексту, на

---

³² Ibid. – P. 24.

³³ Ibid. – P. 22.

поглиблення базових знань не лише про життя В. Шекспіра та взаємозв'язки між його біографією й творчістю, але також і про ті аспекти, яким у класичних наукових біографіях уваги майже не приділяють (особливості природних умов, інформація щодо звичаїв і ритуалів, пояснення реалій та лексичного матеріалу).

Слід зазначити, що фактографічна стихія сучасної літературної біографії, репрезентативним зразком якої є твір П. Акройда «Шекспір. Біографія», формується значною мірою за рахунок паратекстуальності. Задекларована у назві книги ідентифікація дозволяє авторові до традиційних елементів паратексту (ім'я автора, назва твору, подяка, передмова, заголовки та підзаголовки, ілюстрації та коментарі) додати такі специфічні (властиві саме біографіям митців) елементи, як бібліографія і хронологічна таблиця.

Усі елементи паратексту, в залежності від їхнього розташування, можна поділити на три групи: передтекстові, власне текстові та позатекстові. У творі П. Акройда передтекстові елементи, до яких належать ім'я автора, назва твору, подяка та передмова, виконують інформативну, прогностичну, змістотворчу та актуалізуючу функції. Вони мають налаштувати читача на сприйняття тексту та надати йому додаткову інформацію.

Власне текстовими елементами паратексту у цій книзі є ілюстрації, заголовки (назви частин), підзаголовки (назви розділів) та цитати з творів В. Шекспіра. Основними їх функціями виступають: змістотворча, формотворча, тематизуюча, інформативна, підтекстова, прогностична, естетична, емоційна і актуалізуюча. Такі паратекстуальні елементи мають створювати у реципієнта загальне бачення тексту біографії, надавати йому основну змістовну інформацію та формувати естетично-емоційні реакції на прочитане.

II. Рецепція художньої спадщини Ренесансу в культурі наступних епох

До позатекстових елементів паратексту у творі «Шекспір. Біографія» належать бібліографія, хронологічна таблиця творів В. Шекспіра та коментарі (лексико-граматичні, прагматичні й когнітивні). Вони виконують наступні функції: інформативну, змістотворчу, фактологічну, підтекстову, діалогічну, актуалізуючи та функцію ключового слова-пароля.

Отже, спираючись на результати здійсненого дослідження, можна стверджувати, що паратекстуальні елементи у творі П. Акройда «Шекспір. Біографія» відіграють важливу роль у творенні наративу та допомагають читачеві розширити й поглибити свої уявлення про життя і творчість видатного англійського драматурга.